

تبیین نقش پدافند غیرعامل در ارتقاء امنیت دفاعی جمهوری اسلامی ایران

عباس فرج پور^۱

مهدی بیکدلو^۲

ملکوتی جوان^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۶/۱۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۷/۲۵

چکیده

جمهوری اسلامی ایران همواره رویکرد دفاعی را در تأمین امنیت بر رویکرد تهاجمی مقدم داشته و در این راستا از راهبردهای گوناگونی بهره گرفته است؛ یکی از این راهبردها تقویت و ارتقای توان داخلی و تمرکز بر محیط داخل بوده است. در این مسیر بنا بر فرض محقق، پدافند غیرعامل به عنوان یکی از روش‌های کم‌هزینه و پرتیر می‌تواند نقش مناسبی ایفا نماید. سؤال اصلی این پژوهش عبارتست از پدافند غیرعامل چگونه در ارتقاء امنیت دفاعی جمهوری اسلامی ایران نقش ایفا می‌کند؟ و فرضیه این پژوهش، عبارتست از پدافند غیرعامل با کاهش آسیب‌پذیری، افزایش بازدارندگی و مدیریت بحران منجر به ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود. علاوه بر آن در این تحقیق، نقش پدافند غیرعامل را در امنیت دفاعی با استفاده از روش همبستگی مورد بررسی قرار داده است که در این راستا از طریق میدانی و امکانات کتابخانه‌ای داده‌ها گردآوری و پرسشنامه‌ای محقق ساخته، مشتمل بر ۲۰ سؤال تنظیم و بین اعضای جامعه نمونه توزیع گردید. روایی پرسشنامه تحقیق از روش روایی صوری و اعتبار پرسشنامه نیز با استفاده از آلفای کرونباخ محاسبه گردید که ضریب برابر ۰/۹۲ نشان از اعتبار بالا و قابل قبول پرسشنامه دارد. نتایج حاصل از بررسی داده‌های حاصل از پرسشنامه با استفاده از آزمون آماری خی‌دو نشان می‌دهد که «پدافند غیرعامل با کارکردهای کاهش آسیب‌پذیری، افزایش بازدارندگی و مدیریت بحران می‌تواند به ارتقاء امنیت دفاعی ج.ا.ایران منجر شود».

کلیدواژه: امنیت دفاعی، پدافند غیرعامل، بازدارندگی، مدیریت بحران

۱. دکتری امنیت ملی دانشگاه عالی دفاع ملی (abass.fp@gmail.com)

۲. دانشجوی دکتر جامعه شناسی دانشگاه تهران (m.bikdeloo@gmail.com)

۳. دانش آموخته پدافند غیرعامل دانشکده علوم و فنون فارابی (ali.malakootikhah@yahoo.com)

مقدمه

امنیت از موضوعات بسیار مهمی است که در قرآن و روایات نیز تأکید بسیاری بر آن شده است و پیوند ناگسستنی آن با نفس کلمه اسلام و ایمان حاکی از اهمیت فوق‌العاده مفهوم امنیت در اسلام است. اسلام امنیت را یکی از اصول زندگی و حالتی اجتناب‌ناپذیر در زندگی جمعی و عنصری ضروری در بهره‌مندی از مواهب حیات و زمینه‌ساز تکامل و ارتقاء بشر تلقی کرده و آن را شرط حرکت عظیم اجتماعی برای ملت و زمینه‌ساز پیشرفت‌های معنوی و مادی می‌داند. هر حکومت و جامعه برای تحقق اهداف خود نیازمند ایمنی از تهدیدات داخلی و خارجی است و ارتباط این دو نوع تهدید به شکلی است که ضعف درون‌ساختاری به مثابه تهدیدی ساختارمحور بستر لازم را برای اجرایی شدن و اثربخشی تهدیدات فاعل محور (خارجی) فراهم می‌سازد. با این وصف فعال‌سازی پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های بالقوه داخلی برای تقویت ارکان امنیت کشور و ایجاد بازدارندگی در برابر تهدیدات خارجی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است که امنیت دفاعی جنبه مهمی از ارکان امنیت کشور را در راستای امنیت دفاعی ج.ا.ا را تشکیل می‌دهد.

بیان مسأله

جستجوی امنیت از مهم‌ترین انگیزه‌های انسانی است که با جوهر هستی وی پیوندی ناگسستنی داشته و از اساسی‌ترین امیال انسان است. انسان‌ها در پی برآوردن نیازهای زیستی با یکدیگر وارد مناسبات گوناگون شده و جامعه تشکیل می‌دهند که مهم‌ترین نیاز هر جامعه نیز تأمین امنیت است. مفهوم امنیت مانند بسیاری دیگر از مفاهیم علوم انسانی تعریف واحدی ندارد؛ بنابراین روی تعریف خاص اجماع وجود نداشته به‌طوری‌که تعریف این واژه در سطوح و ابعاد مختلف و توسط اندیشمندان مختلف، متفاوت است. اما با هر تعریفی می‌توان امنیت را تلاش برای حفظ بقا دانست که دستیابی به آن با رویکردهای تدافعی و تهاجمی امکان‌پذیر است. تأکید و تلاش مسئولین نظام جمهوری اسلامی ایران همواره اتخاذ رویکرد تدافعی در تأمین امنیت بوده به‌طوری‌که در فرمایشات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) بارها بر این نکته تأکید شده است به‌طوری‌که راهبرد تعریف‌شده برای تأمین امنیت جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر اولویت دفاع بر تهاجم است به عبارتی امنیت دفاعی رویکردی است که در جمهوری اسلامی ایران در حال پیگیری است.

از سوی دیگر یکی از اشکال مقابله با تهدیدات، پدافند غیرعامل است تا با افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب‌پذیری، تداوم فعالیت‌های ضروری، ارتقاء پایداری و تسهیل مدیریت بحران ضمن افزایش هزینه دشمن و کاهش هزینه خودی به اهداف تدافعی دست یابد. در سایه فرمایشات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) مبنی بر اهمیت توجه به پدافند غیر عامل به عنوان هسته

مرکزی سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران، این پرسش مطرح می‌شود که چگونه می‌توان این رویکرد کلی و انتزاعی را در قالب سیاست‌های جزئی و ملموس پیاده‌سازی کرد. به واسطه گستردگی مفهوم پدافند غیرعامل، در تحقیق پیش رو تلاش بر آن است تا چگونگی نقش آفرینی برخی از مؤلفه‌های ویژه پدافند غیرعامل (تسهیل مدیریت بحران، افزایش بازدارندگی و کاهش آسیب پذیری) در ارتقاء امنیت دفاعی کشور ج.ا.ا. مورد بررسی قرار گیرد.

اهمیت انجام تحقیق

یکی از ابزارهای مقابله با تهدیدات بهره‌گیری از پدافند است که در حقیقت دفع، خنثی کردن و کاهش تأثیر اقدامات تهاجمی دشمن و ممانعت از دستیابی دشمن به اهدافش است که از دو بخش پدافند عامل و غیرعامل تشکیل می‌شود. پدافند غیرعامل یا دفاع از کشور، حفظ جان مردم و تضمین امنیت افراد و صیانت از تمامیت ارضی و حاکمیت ملی در همه مواقع و در برابر هرگونه شرایط و موقعیت و در مقابل هرگونه تجاوز است که نیازمند به‌کارگیری جنگ‌افزار نبوده و با اجرای آن می‌توان از وارد شدن خسارات مالی به تجهیزات و تأسیسات حیاتی و حساس نظامی و غیرنظامی و تلفات انسانی جلوگیری نموده یا میزان این خسارات و تلفات را به حداقل ممکن کاهش داد و در حقیقت امنیت را در مفهوم عام آن تأمین کرد که این ویژگی‌ها کاربرد آن را از منظر مقام معظم رهبری در جنبه‌های گوناگون فعالیت در کشور ضروری نموده است به‌طوری‌که می‌فرمایند «این موضوع را قبلاً هم ابلاغ کرده‌ام و الآن هم تأکید می‌کنم که باید تدابیر کارساز در باب پدافند غیرعامل را عملی کنید. دوم اینکه کشور باید بتواند اراده تعرض دیگران را خنثی کند، یعنی از تحقق این تهدید پیشگیری کند...». بر پایه اظهارات معظم له، تحقیق پیش رو از چندین جنبه حائز اهمیت است. نخست آنکه، شناختی از مؤلفه‌های پدافند غیرعامل که در ارتقاء امنیت دفاعی ج.ا.ا. نقش دارند بدست می‌دهد. دوم، به سیاستگذاری مؤثر و بهینه در راستای تقویت مؤلفه‌های پدافندی به منظور ارتقاء امنیت دفاعی ج.ا.ا. کمک می‌کند. سوم، مفهومی کلی از امنیت بر اساس پدافند غیرعامل ارائه می‌دهد. و در نهایت چگونگی ارتباط میان مؤلفه‌های پدافند غیرعامل با امنیت دفاعی ج.ا.ا. را تشریح می‌کند.

ضرورت انجام تحقیق:

هر حکومت و جامعه برای تحقق اهداف خود نیازمند ایمنی از تهدیدات داخلی و خارجی است و ارتباط این دو نوع تهدید به شکلی است که ضعف درون‌ساختاری به مثابه تهدیدی ساختارمحور بستر لازم را برای اجرایی شدن و اثربخشی تهدیدات فاعل محور (خارجی) فراهم می‌سازد. با این وصف فعال‌سازی پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های بالقوه داخلی برای تقویت ارکان امنیت کشور و ایجاد

بازدارندگی در برابر تهدیدات خارجی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است که در صورت عدم توجه به آن باعث می‌گردد که امنیت دفاعی که یکی از ارکان امنیت کشور است به مخاطره بیفتد. در این راستا، موانعی بر سر راه محقق ساختن این ظرفیت‌ها وجود دارد که از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: مشخص نبودن مؤلفه‌های نقش آفرین پدافند غیر عامل در حوزه امنیت دفاعی ج.ا.ا، امکان افزایش هزینه‌ها در جهت ارتقای امنیت دفاعی ج.ا.ا، و نهایتاً عدم وجود شناخت کافی در خصوص ارتباط میان پدافند غیر عامل و حوزه امنیت دفاعی در ج.ا.ا.

اهداف تحقیق

تبیین نقش پدافند غیرعامل در ارتقاء امنیت دفاعی کشور شامل:

۱. تعیین نقش عوامل ایجاد بازدارندگی در ارتقاء امنیت دفاعی کشور
۲. تعیین نقش راهکارهای کاهش آسیب‌پذیری‌ها در ارتقاء امنیت دفاعی کشور
۳. تعیین نقش تسهیل مدیریت بحران در ارتقاء امنیت دفاعی کشور

سؤال‌های تحقیق

پدافند غیرعامل چگونه در ارتقاء امنیت دفاعی جمهوری اسلامی ایران نقش ایفا می‌کند؟

۱. بازدارندگی چگونه امنیت دفاعی جمهوری اسلامی ایران را ارتقاء می‌دهد؟
۲. کاهش آسیب‌پذیری چگونه امنیت دفاعی جمهوری اسلامی ایران را ارتقاء می‌دهد؟
۳. مدیریت بحران چگونه امنیت دفاعی جمهوری اسلامی ایران را ارتقاء می‌دهد؟

فرضیه‌های تحقیق

فرضیه اصلی: پدافند غیرعامل با کاهش آسیب‌پذیری، افزایش بازدارندگی و مدیریت بحران منجر به ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود.

فرضیه‌های فرعی:

۱. افزایش بازدارندگی با انسجام‌بخشی به راهبردهای دفاعی باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود.

۲. کاهش آسیب‌پذیری‌ها با دفع تهدیدات باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود.

۳. تسهیل مدیریت بحران با پیشگیری از جنگ باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود.

متغیرهای پژوهش

الف - متغیرهای مستقل: پدافند غیرعامل

ب - متغیرهای وابسته: امنیت

تعریف عملیاتی متغیرهای تحقیق: گاهی پژوهشگر در پژوهش خود با مفاهیمی سروکار دارد که نزد مخاطبین یا عامه مردم ممکن است دارای معانی مختلف باشد یا در تعریف، مفهوم را از دیدگاه‌های مختلف تعریف نماید. بدین ترتیب پژوهشگر باید مفاهیم به کار برده شده در پژوهش خود را به خوبی تشخیص و تعریف نماید. چنین تعریفی تعریف عملیاتی یا کاربردی نامیده می‌شود (خورشیدی، ۱۳۸۶: ۹۴).

الف) تعاریف تصویری

امنیت در قرآن: در فرهنگ قرآن، امنیت از یک مفهوم وسیع و دربرگیرنده، متوازن و عمیقی برخوردار است که شامل تمام حوزه‌های زندگی انسان (مادی و معنوی، فردی و اجتماعی، داخلی و خارجی، سیاسی و اقتصادی) می‌شود. امنیت در مفهوم قرآنی آن در سایه تقوا، توکل، احترام به حقوق دیگران، اجرای قسط و عدالت، برابری و برادری، دفاع و حمایت از مظلوم و محروم، برخورد با مفسد و مجرم، دفع فقر و مسکنت، تأمین معیشت و رفاه، حفظ آزادی‌های مشروع مردم و حاکمیت معیارهای انسانی و الهی امکان‌پذیر است.

اهداف امنیت

الف) ایجاد آرامش و نظم سیاسی؛

ب) تثبیت حاکمیت قانون و مقررات آمره در جامعه؛

ج) حفظ انسجام و روابط دولت با مردم؛

د) تضمین منافع نمایندگی مشروع دولت

عوامل مؤثر بر پیچیدگی مفهوم امنیت: به‌طور کلی، دو بعد اصلی در پیچیدگی مفهوم امنیت تأثیرگذار است.

- بعد عینی و بعد ذهنی؛

در بعد عینی، عواملی محیطی، شرایط تاریخی، منافع ملی، نقش عاملان یا نخبگان و سیاستمداران و نظایر آن است.

در بعد ذهنی تعریف گوناگون از امنیت، نگرش علوم مختلف و نظریه‌های مختلف به موضوع امنیت ابعاد و شاخص‌های آن، ایدئولوژیک بودن و نظایر آن از عوامل مؤثر در بعد ذهنی امنیت است.

بنابراین، ابعاد ذهنی و عینی گوناگون مؤثر بر پیچیدگی مفهوم امنیت افزودند؛ به‌طوری‌که

بحث از امنیت بدون در نظر گرفتن شرایط واقعی آن به نتایج سردرگمی خواهد انجامید. امنیت ملی: امنیت ملی از مؤلفه‌های متعددی برخوردار است و از جمله مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به امنیت نظامی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی اشاره نمود. هرگاه هر یک از مؤلفه‌های یادشده را خطری تهدید نماید درواقع امنیت ملی تهدید شده است زیرا امنیت کلیتی غیرقابل تفکیک است (تهامی، ۱۳۷۶: ۴۴).

با رویکردهای تدافعی و تهاجمی می‌توان از امنیت ملی محافظت نمود که راهبرد جمهوری اسلامی ایران در امنیت ملی اتخاذ رویکردی پدافندی است که مفهوم امنیت دفاعی در این رویکرد به این صورت قابل تعریف است: امنیت دفاعی: مجموعه اقدام‌ها و اعمال مقابله‌ای که برای دور نمودن یا از بین بردن خطر یا تهدید امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در ابعاد نظامی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی صورت می‌گیرد.

دفاع: قرآن کریم دفاع از خود را امری طبیعی شمرده و در آیاتی چون ۲۴۶ تا ۲۵۱ سوره بقره و آیه ۴۰ سوره حج بدان اشاره کرده است (فردرو، ۱۳۸۸: ۱۴۳).

دفاع که از واژه عربی دفع گرفته شده است به معنای دور نمودن چیزی است. دفاع در دو علم به معنای خاص به کار رفته است. در اصطلاح فقهی، تکلیف و حقوقی است که از سوی خداوند به‌عنوان مالک و قانون‌گذار مطرح شده است. شخص از این حق برخوردار است که برای پیش‌گیری از آسیب‌هایی که اعتقاد و مال و جان و آبروی وی را تهدید می‌کند، دفاع و حمایت کند و تکلیفی است که نمی‌تواند از آن عدول نماید (فردرو، ۱۳۸۸: ۱۴۳). دفاع به مجموعه اقدام‌ها و اعمالی که برای دور نمودن یا از بین بردن خطر یا تهدید انجام می‌شود، اطلاق می‌گردد. (مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی، ۱۳۹۱: ۱۳)

سیاست دفاعی: مفاهیم دفاع و امنیت سابقه‌ای به قدمت دولت‌ها دارند و همواره با آن‌ها قرین بوده‌اند، به‌گونه‌ای که برخی اندیشمندان، فلسفه وجودی و علت پیدایش دولت را دفاع از کشور بیان نموده‌اند. دولت‌ها برای انجام این وظیفه اصلی خود، سیاست‌هایی را تدوین و اجرا می‌نمایند که به سیاست دفاعی مشهور است. سیاست دفاعی مفهومی ترکیبی است که از دو کلمه (سیاست) و (دفاع) تشکیل شده است، هرچند از سیاست تعاریف گوناگونی ارائه شده (ابوالحمد، ۱۳۷۰: ۳۰-۱۲)، ولی شاید بتوان مخرج مشترک همه این تعاریف را در معنی (خطمشی و راهکار) خلاصه کرد.

ماهیت سیاست دفاع در اسلام:

الف- تدافعی

ب- بازدارنده

ویژگی‌های کلیدی دفاع از منظر فرماندهی معظم کل قوا

الف- متناسب با ظرفیت‌های انسانی و ویژگی‌های فرهنگی جامعه ایرانی است.

ب- دارای ماهیت دفاعی است.

پدافند غیرعامل: اقداماتی است که با انجام آن‌ها و بدون استفاده از سلاح و درگیری با دشمن می‌توان پایداری را افزایش و ضایعات و خسارات را تا حد زیادی کاهش و در مواردی حتی به صفر رسانید (نیازی تبار، ۱۳۸۷: ۱۵).

کارکردهای پدافند غیرعامل

- کاهش آسیب پذیری
- افزایش بازدارندگی
- تسهیل مدیریت بحران
- تداوم فعالیت‌های ضروری
- ارتقای پایداری ملی

ب) تعاریف عملیاتی: امنیت دفاعی: مجموعه اقداماتی که در راستای دفع تهدیدات، پیشگیری از مناقشه‌ها، قدرت‌سازی و قدرت‌افزایی و انسجام‌بخشی به راهبردها و برنامه‌های دفاعی کشور برای تأمین امنیت انجام می‌شود امنیت دفاعی خوانده می‌شود.

پدافند غیرعامل: مجموعه اقداماتی شامل مدیریت بحران، بازدارندگی و کاهش آسیب‌پذیری که توان مقابله کشور را ارتقاء می‌دهد، پدافند غیرعامل نامیده می‌شود.

پیشینه تحقیق

پیرامون موضوع عینی تحقیق مطالعه جامع و قابل اتکایی صورت پذیرفته است. لیکن مطالعات کلی و پراکنده‌ای با محورهای مختلف موضوع انجام شده که جمع‌بندی مطالعات انجام شده به شرح زیر می‌باشد:

الف- نقاط اشتراک:

(۱) کالبدشکافی امنیت از دیدگاه‌های مختلف

(۲) بررسی تهدیدات سخت و نرم

ب- نقاط افتراق

(۱) نپرداختن به مقوله پدافند غیرعامل به‌عنوان تقویت‌کننده بنیه دفاعی کشور

(۲) توجه نداشتن به نوآوری‌های آینده و تهدیدات متصور آن

(۳) نپرداختن به عناصر امنیت ساز

(۴) توجه نداشتن جدی به متغیرهای موردنظر تحقیق حاضر

ج- نقاط مغفول مانده

- (۱) نپرداختن به کارویژه‌های پدافند غیرعامل
- (۲) نپرداختن به رویکردهای پیشگیرانه در مقابله با تهدیدات

د- نوآوری

- (۱) تأکید بر رویکرد درون‌گرا برای مقابله با تهدیدات (نگاه ایجابی)
- (۲) احصاء مؤلفه‌های امنیت دفاعی جمهوری اسلامی ایران

محدودیت‌های تحقیق

محدودیت‌های تحقیق آن دسته از عواملی هستند که در مسیر جمع‌آوری اطلاعات و کسب نتایج مطلوب مانع ایجاد می‌کند. محدودیت عمده در مسیر این تحقیق وجود حیطه بندی در استفاده از برخی منابع مرتبط با حوزه دفاعی و امنیتی ج.ا.ا. بود.

نوع تحقیق

نوع تحقیق کاربردی و روش تحقیق توصیفی - تحلیلی است.

روش نمونه‌گیری

نمونه^۱ بخشی از جامعه است که معرف آن باشد و نمونه‌گیری یعنی انتخاب تعدادی از افراد حوادث، اشیاء از یک جامعه تعریف شده به‌عنوان نماینده آن جامعه. (خورشیدی، ۱۳۸۶: ۱۳۵)

حجم نمونه تعدادی از افراد جامعه آماری است که صفات آن‌ها با صفات کل جامعه مشابهت داشته و از تجانس و همگنی با آن برخوردار باشند. تعداد حجم نمونه با توجه به جامعه آماری و بر اساس محاسبات مربوط به روش نمونه‌گیری تعیین می‌شود (رفعتی، ۱۳۹۰: ۴۰)، با توجه به اینکه تعداد نخبگان و خبرگان آشنا به موضوع محدود است تمام افراد به‌صورت تمام‌شمار به‌عنوان نمونه در نظر گرفته شده‌اند.

ابزار سنجش

ابزار جمع‌آوری اطلاعات در قالب پرسشنامه (با طیف پنج گزینه‌ای لیکرت)، در ۳ قسمت به شرح زیر تهیه و در اختیار اعضای جامعه نمونه قرار گرفته است.

در ابتدای پرسشنامه مشخصات فردی پاسخگویان شامل: سابقه کار، حوزه کاری اجرایی، مقطع تحصیلی و رشته تحصیلی پرسیده شد.

قسمت اول: در قسمت اول (شامل سؤالات ۱ تا ۶) فرضیه یک تحقیق مورد ارزیابی قرار گرفته است. این سؤالات عبارت‌اند از:

۱. تا چه اندازه تسهیل مدیریت بحران با پیشگیری از جنگ باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود؟

۲. تا چه اندازه تسهیل مدیریت بحران با میانجیگری در حل اختلاف‌ها باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود؟

۳. تا چه اندازه تسهیل مدیریت بحران با مشارکت بیشتر در عملیات‌های صلح‌بانی باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود؟

۴. تا چه اندازه تسهیل مدیریت بحران با افزایش سفرهای نمایندگان دستگاه دیپلماسی باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود؟

۵. تا چه اندازه تسهیل مدیریت بحران با افزایش دیدار مقام‌های رسمی کشور با بازیگران مرتبط با مناقشات باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود؟

۶. تا چه اندازه تسهیل مدیریت بحران با افزایش تعامل با نهادهای بین‌المللی باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود؟

قسمت دوم: در قسمت دوم (شامل سؤالات ۷ تا ۱۲) فرضیه دو تحقیق مورد ارزیابی قرار گرفته است. این سؤالات عبارت‌اند از:

۷. تا چه اندازه افزایش بازدارندگی با انسجام بخشی به راهبردهای دفاعی باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود؟

۸. تا چه اندازه افزایش بازدارندگی با الزام‌آور بودن تبعیت از راهبردهای دفاعی باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود؟

۹. تا چه اندازه افزایش بازدارندگی با راهبردهای دفاعی آینده‌نگرانه باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود؟

۱۰. تا چه اندازه افزایش بازدارندگی با راهبردهای دفاعی همه‌جانبه باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود؟

۱۱. تا چه اندازه افزایش بازدارندگی با راهبردهای دفاعی مبتنی بر ارزش‌ها باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود؟

۱۲. تا چه اندازه افزایش بازدارندگی با راهبردهای دفاعی بر پایه توانمندی‌ها باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود؟

قسمت سوم: در قسمت سوم (شامل سؤالات ۱۳ تا ۲۰) فرضیه سه تحقیق مورد ارزیابی قرار گرفته است. این سؤالات عبارت‌اند از:

۱۳. تا چه اندازه کاهش آسیب‌پذیری‌ها با دفع تهدیدات باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود؟

۱۴. تا چه اندازه کاهش آسیب‌پذیری‌ها با تبدیل تهدیدهای بالفعل به تهدیدهای بالقوه باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود؟

۱۵. تا چه اندازه کاهش آسیب‌پذیری‌ها با تبدیل تهدیدهای قریب الوقوع به تهدیدهای بعیدالوقوع باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود؟

۱۶. تا چه اندازه کاهش آسیب‌پذیری‌ها با انتقال کانون تهدید از نزدیک (از لحاظ مکانی) به دور باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود؟

۱۷. تا چه اندازه کاهش آسیب‌پذیری‌ها با کاهش حجم نیروهای تهدید کننده باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود؟

۱۸. تا چه اندازه کاهش آسیب‌پذیری‌ها با کاهش پایگاه‌های تهدید باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود؟

۱۹. تا چه اندازه کاهش آسیب‌پذیری‌ها با تمدید نشدن یا (حداکثر) لغو پیمان‌های دفاعی - امنیتی تهدید کننده باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود؟

۲۰. تا چه اندازه کاهش آسیب‌پذیری‌ها با منعقد نشدن پیمان‌های دفاعی تهدیدکننده باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود؟

تعیین روایی و اعتبار

روایی^۱: مقصود از روایی یک آزمون، آن است که آیا آن آزمون ویژگی موردنظر را می‌سنجد یا

نه؟ به بیان دیگر مقصود از روایی آزمون، مناسب بودن، بامعنی بودن و مفید بودن استنباط‌های خاصی است که از روی نمره‌های آزمون به عمل می‌آید. (خورشیدی، ۱۳۸۶: ۱۶۳)

روایی پرسش‌نامه تحقیق حاضر به روش روایی صوری که در آن از نظر و دیدگاه صاحب‌نظران امر در مورد محتوای سؤالات پرسشنامه استفاده می‌شود تعیین شده است.

اعتبار^۲: مقصود از اعتبار یک وسیله سنجش آن است که اگر ویژگی موردنظر را با همان وسیله (یا وسیله مشابه و قابل مقایسه با آن) در شرایط مشابه دوباره اندازه بگیریم، نتایج به‌دست‌آمده

1. Reliability
2. validity

تا چه اندازه مشابه، دقیق و قابل اعتماد است (خورشیدی، ۱۳۸۶: ۱۶۰).

برای تعیین اعتبار پرسشنامه تحقیق حاضر از طریق ضریب آلفای کرونباخ که بر مبنای بررسی همسانی درونی گویه‌ها بهره گرفته می‌شود استفاده شده است.

با استفاده از تعریف آلفای کرونباخ: (۱) هر قدر همبستگی مثبت بین سؤالات بیشتر شود، میزان آلفای کرونباخ بیشتر خواهد شد و برعکس، (۲) هر قدر واریانس میانگین سؤالات بیشتر شود آلفای کرونباخ کاهش پیدا خواهد کرد، (۳) افزایش تعداد سؤالات تأثیر مثبت یا منفی (بسته به نوع همبستگی بین سؤالات) بر میزان آلفای کرونباخ خواهد گذاشت، (۴) افزایش حجم نمونه باعث کاهش واریانس میانگین سؤالات و در نتیجه باعث افزایش آلفای کرونباخ خواهد شد.

هر قدر شاخص آلفای کرونباخ به ۱ نزدیک‌تر باشد، همبستگی درونی بین سؤالات بیشتر و در نتیجه پرسش‌ها همگن‌تر خواهند بود. میزان ضریب پایایی ۴۵٪ کم، ۷۵٪ متوسط و قابل قبول و ضریب ۹۵٪ را زیاد است. بدیهی است در صورت پایین بودن مقدار آلفا، باید بررسی شود که با حذف کدام پرسش‌ها مقدار آن را می‌توان افزایش داد.

در پرسشنامه مذکور مقدار ضریب آلفای کرونباخ ۹۲٪ است. این عدد نشان می‌دهد که پرسشنامه از اعتبار بالا و قابل قبولی برخوردار است.

آلفای کرونباخ به‌طور کلی با استفاده از روابط زیر محاسبه می‌شود.

$$\alpha = \frac{k\bar{C}}{\bar{V} + (k-1)\bar{C}} \quad \text{یا} \quad \alpha = \frac{k}{k-1} \left(1 - \frac{\sum_{i=1}^k S_i^p}{\sigma^p} \right)$$

که در این روابط k تعداد سؤالات، S_i^p واریانس سؤال i ام، σ^p واریانس مجموع کلی سؤالات، $\bar{C}$ میانگین کواریانس بین سؤالات، و $\bar{V}$ واریانس میانگین سؤالات می‌باشند (برگرفته شده از آلن و یین، ۲۰۰۲).

جامعه آماری

جامعه عبارت است از مجموعه‌ای از اعضاء افراد و اشیایی که حداقل دارای یک ویژگی مشترک باشد. (خورشیدی، ۱۳۸۶: ۱۳۲) جامعه آماری این تحقیق را ۱۰۰ نفر از استادان و دانشجویان دانشگاه عالی دفاع ملی و ۵۰ نفر از دانشجویان کارشناسی ارشد و استادان رشته پدافند غیرعامل دانشکده علوم و فنون فارابی که در حوزه امنیت صاحب نظر بوده تشکیل شده است.

روش‌های گردآوری اطلاعات

یکی از اصلی‌ترین بخش‌های هر کار پژوهشی را جمع‌آوری اطلاعات تشکیل می‌دهد. چنانچه این کار به شکل منظم و صحیح صورت پذیرد، کار تجزیه و تحلیل و نتیجه‌گیری ازداده‌ها با سرعت و دقت خوبی انجام خواهد شد. روش‌های گردآوری اطلاعات در این پژوهش، به دو دسته کتابخانه‌ای (اسناد و مدارک و پویش‌های اینترنتی) و میدانی (پرسشنامه) تقسیم می‌شود. در خصوص گردآوری اطلاعات مربوط به ادبیات موضوع و پیشینه پژوهش از روش‌های کتابخانه‌ای و جهت جمع‌آوری اطلاعات برای تأیید یارد فرضیه‌های پژوهش از روش میدانی (پرسشنامه) استفاده شده است. روش‌های میدانی به روش‌هایی اطلاق می‌شود که محقق برای گردآوری اطلاعات، ناگزیر است به محیط بیرون برود و با مراجعه به افراد یا محیط و نیز برقراری ارتباط مستقیم با واحد تحلیل بیرون یعنی افراد، اطلاعات موردنظر خود را گردآوری کند. روش‌های متداول و معروف گردآوری اطلاعات میدانی عبارت‌اند از: پرسشنامه ای، مصاحبه ای، مشاهده ای، آزمون، تصویربرداری و ترکیبی.

منظور از مطالعه‌های کتابخانه‌ای، مطالعه‌هایی است که موضوع‌های مورد مطالعه در اختیار و دسترس محقق قرار نداشته و غالباً مربوط به گذشته‌ای دور یا نزدیک می‌گردد. به همین دلیل غالباً اصطلاح مطالعه‌های کتابخانه‌ای را مترادف با مطالعه‌های تاریخی به کار می‌برند.

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات: تحلیل یعنی دسته‌بندی، مرتب کردن، دست‌کاری و خلاصه کردن داده‌ها به منظور دستیابی به جواب پرسش‌های پژوهش. کار تحلیل این است که مجموعه‌های وسیع و پیچیده و حتی غیرقابل درک داده‌ها را به واحدها، الگوها، و شاخص‌های قابل درک و قابل استفاده در مسائل پژوهشی نماید که بتوان روابط موجود در مسائل پژوهش را کشف، بررسی و آزمون کرد (هومن، ۱۳۸۴: ۱۹۹-۱۹۸). در این تحقیق به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش آماری کمی (آمار توصیفی-استنباطی) استفاده شده است. در واقع پژوهش‌گر با بهره‌برداری از نتایج و نوشته‌های علمی دیگران، فرصت تهیه مطالب پیرامون موضوع را ایجاد نموده و سپس با درنظر گرفتن فرضیه تعیین شده و با توجه به نظریه‌های موجود، نتایج حاصل از سوال‌های پرسشنامه و عمق تحلیلی خود به تجزیه و تحلیل مطالب پرداخته است. به عبارتی اساس کار محقق در این پژوهش، بر دو محور گردآوری کتابخانه‌ای (اسنادی و اینترنتی) و پرسشنامه (میدانی) استوار بوده است.

شیوه استخراج داده‌ها و تحلیل آن

پس از جمع‌آوری پرسشنامه‌ها و بازبینی آن‌ها، داده‌های حاصله کدگذاری شده از طریق نرم‌افزار اسپاس مورد تجزیه و تحلیل توصیفی و استنباطی دومتغیره و چند متغیره قرار

گرفتند.

قلمرو مکانی و زمانی تحقیق

تحقیق حاضر از حیث مکان در شهر تهران و از حیث زمانی در نیمه دوم سال ۱۳۹۳ و نیمه اول سال ۱۳۹۴ به اجرا درآمده است.

زمان بندی تحقیق

تحقیق حاضر طی سه مرحله انجام شد. در مرحله اول به مدت ۶ ماه به جمع آوری اطلاعات در خصوص ادبیات، چارچوب نظری و مطالعات پیشین پرداخته شد. مرحله دوم به مدت ۳ ماه به گردآوری اطلاعات تحقیق، تهیه و تدوین سؤالات پرسشنامه و سرانجام در مرحله سوم به مدت ۱ ماه به تحلیل آماری داده ها و اطلاعات جمع آوری شده و تفسیر نتایج تحقیق و نتیجه گیری انجام شد.

تجزیه و تحلیل داده ها

تجزیه و تحلیل داده ها در ۲ سطح صورت گرفته است: در مرحله اول، متغیرهای تحقیق به منظور توصیف ویژگی های نمونه، به صورت تک متغیره مورد بررسی قرار گرفته اند. در مرحله دوم، همبستگی بین متغیرها در قالب تحلیل نتایج بررسی شده است.

توصیف داده ها:

متغیرهای زمینه ای

- سابقه کار پاسخ دهندگان

تعداد ۲۵ نفر از ۱۵۰ نفر دارای سابقه ۵ تا ۱۰ سال و ۱۸ نفر دارای سابقه ۱۱ تا ۱۵ سال و ۴۴ نفر دارای سابقه ۱۶ تا ۲۰ سال و ۵۳ نفر دارای سابقه ۲۱ تا ۲۵ سال و ۱۰ نفر دارای سابقه ۲۶ تا ۳۰ سال هستند.

- حوزه کار اجرایی پاسخ دهندگان

تعداد ۲۰ نفر از ۱۵۰ نفر در حوزه پدافند غیرعامل و ۵۳ نفر در حوزه امنیتی و ۱۲ نفر در حوزه دفاعی و ۶۵ نفر در حوزه نظامی مشغول به کار هستند.

- مقطع تحصیلی پاسخ دهندگان

تعداد ۸۱ نفر از ۱۵۰ نفر دارای مدرک کارشناسی و ۲۰ نفر دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد و ۴۰ نفر دارای مدرک کارشناسی ارشد و ۷ نفر دانشجوی مقطع دکتری و ۲ نفر دارای مدرک دکتری هستند.

- رشته تحصیلی پاسخ دهندگان

تعداد ۱۵ نفر از ۱۵۰ نفر، تحصیل کرده رشته علوم سیاسی، ۴۰ نفر تحصیل کرده رشته علوم

امنیتی، ۲۸ نفر تحصیل کرده رشته علوم دفاعی، ۴۲ نفر تحصیل کرده رشته علوم نظامی و ۲۵ نفر تحصیل کرده رشته مدیریت هستند.

تحلیل داده‌ها:

الف) تجزیه و تحلیل توصیفی و استنباطی سؤال‌های مربوط به فرضیه فرعی یک: فرضیه یک: «تسهیل مدیریت بحران با پیشگیری از جنگ با باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود.»

به استناد یافته‌های تحقیق می‌توان این گونه تحلیل نمود که: با استخراج اطلاعات عددی مربوط به تمامی سؤال‌های مربوط به فرضیه فرعی یک مشخص می‌شود که گزینه‌های خیلی زیاد و زیاد به ترتیب با میانگین ۲۶ و ۵۳ بیشترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند. مقادیر مربوط به درصدها نیز حاکی از آن است که در مجموع تمامی سؤال‌های مرتبط با این فرضیه در حدود ۷۱ درصد پاسخ‌دهندگان به این سؤال‌ها در حد «زیاد» و «خیلی زیاد» پاسخ داده‌اند.

جدول ۱: توزیع فراوانی فرضیه ۱

سؤالات	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
۱	۰	۳	۱۹	۵۸	۳۰
۲	۰	۵	۲۷	۵۵	۲۳
۳	۳	۶	۳۴	۵۰	۱۷
۴	۲	۴	۲۹	۴۹	۲۶
۵	۳	۵	۲۵	۵۲	۲۵
۶	۱	۴	۲۱	۵۳	۳۱
میانگین	۲	۵	۲۴	۵۳	۲۶
درصد	۲	۵	۲۲	۴۸	۲۳

Chi-Square Test (جدول آزمون خی دو)

Frequencies (فراوانی)

جدول ۲: آزمون خی دو (فرضیه ۱)

	مشاهده	پیش‌بینی	باقیمانده
1. 00	2	22. 0	-20. 0
2. 00	5	22. 0	-17. 0
3. 00	24	22. 0	2. 0
4. 00	53	22. 0	31. 0
5. 00	26	22. 0	4. 0
جمع	110		

Test Statistics

(شاخص‌های آزمون)

فرضیه ۱	
Chi-Square(a)	75.909
Df	4
Asymp. Sig	.000

داده‌های جدول ۲ حاکی از آن است که ارزش‌های دوی مشاهده شده (۹.۷۵) از ارزش‌های دوی بحرانی (۲۸.۱۳) در سطح $P < 0.01$ بزرگ‌تر است، در نتیجه چنین استنباط می‌شود که فرضیه صفر با ۹۹ درصد اطمینان رد و فرضیه پژوهشی تأیید می‌شود. بنابراین به استناد تجزیه و تحلیل استنباطی سؤال‌های مربوط به فرضیه فرعی یک و اطلاعات حاصل شده از جدول شماره ۱ که نتیجه تحلیل داده‌های تحقیق است، می‌توان بیان داشت: «تسهیل مدیریت بحران با پیشگیری از جنگ باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود».

ب) تجزیه و تحلیل توصیفی و استنباطی سؤال‌های مربوط به فرضیه فرعی دو: فرضیه دو: «افزایش بازدارندگی با انسجام‌بخشی به راهبردهای دفاعی باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود».

جدول ۳: توزیع فراوانی فرضیه ۲

سؤالات	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
۷	۰	۳	۲۴	۴۳	۴۰
۸	۱	۱	۱۵	۶۰	۳۳
۹	۱	۲	۱۸	۴۹	۴۰
۱۰	۱	۲	۱۷	۵۵	۳۵
۱۱	۳	۳	۱۹	۵۶	۲۹
۱۲	۱	۰	۱۷	۵۶	۳۶
میانگین	۱	۲	۱۸	۵۳	۳۶
درصد	۱	۲	۱۶	۴۸	۳۳

با استخراج اطلاعات عددی مربوط به تمامی سؤال‌های مربوط به فرضیه فرعی دو مشخص می‌شود که گزینه‌های خیلی زیاد و زیاد به ترتیب با میانگین ۳۶ و ۵۳ بیشترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند. مقادیر مربوط به درصدها نیز حاکی از آن است که در مجموع تمامی سؤال‌های مرتبط با این فرضیه در حدود ۸۱ درصد پاسخ‌دهندگان به این سؤال‌ها در حد زیاد و خیلی زیاد پاسخ داده‌اند.

Chi-Square Test (جدول آزمون خی دو) Frequencies (فراوانی)

جدول ۴: آزمون خی دو (فرضیه ۲)

باقیمانده	پیش بینی	مشاهده	
-21.0	22.0	1	1.00
-20.0	22.0	2	2.00
-4.0	22.0	18	3.00
31.0	22.0	53	4.00
14.0	22.0	36	5.00
		110	جمع

Test Statistics (شاخص های آزمون)

فرضیه ۲	
Chi-Square(a)	91.545
Df	4
Asymp. Sig.	.000

داده های جدول ۴ حاکی از آن است که ارزش خی دوی مشاهده شده (۵۴.۹۱) از ارزش خی دوی بحرانی (۲۸.۱۳) در سطح $P < 0.01$ بزرگ تر است، در نتیجه چنین استنباط می شود که فرضیه صفر با ۹۹ درصد اطمینان رد و فرضیه پژوهشی تأیید می شود. به استناد تجزیه و تحلیل استنباطی سؤال های مربوط به فرضیه فرعی دو اطلاعات حاصل شده از جدول شماره ۳ که نتیجه تحلیل داده های تحقیق است، می توان بیان داشت: «افزایش بازدارندگی با انسجام بخشی به راهبردهای دفاعی باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می شود.»

ج) تجزیه و تحلیل توصیفی و استنباطی سؤال های مربوط به فرضیه فرعی دو: فرضیه فرعی سه:

«کاهش آسیب پذیری ها با دفع تهدیدات باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می شود.»

جدول ۵: توزیع فراوانی فرضیه ۳

سؤالات	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
۱۳	۲	۳	۲۲	۵۱	۳۲
۱۴	۴	۲	۲۶	۵۹	۱۹
۱۵	۲	۲	۳۵	۴۷	۲۴
۱۶	۱	۶	۲۷	۴۶	۳۰

۱۷	۲	۷	۳۲	۴۲	۲۷
۱۸	۴	۳	۳۴	۴۶	۲۳
۱۹	۵	۷	۳۶	۳۹	۲۳
۲۰	۵	۶	۳۲	۴۴	۲۳
میانگین	۳	۵	۳۰	۴۷	۲۵
درصد	۲	۵	۲۷	۴۳	۲۳

به‌طورکلی با استخراج اطلاعات عددی مربوط به تمامی سؤال‌های مربوط به فرضیه فرعی سه مشخص می‌شود که گزینه‌های خیلی زیاد و زیاد به ترتیب با میانگین ۸ و ۱۷ بیشترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند. مقادیر مربوط به درصدها نیز حاکی از آن است که درمجموع تمامی سؤال‌های مرتبط با این فرضیه در حدود ۷۱ درصد پاسخ‌دهندگان به این سؤال‌ها در حد زیاد و خیلی زیاد پاسخ داده‌اند.

Chi-Square Test (جدول آزمون خی دو)

Frequencies (فراوانی)

جدول ۶: آزمون خی دو (فرضیه ۳)

باقیمانده	پیش‌بینی	مشاهده	
-19.0	22.0	3	1.00
-17.0	22.0	5	2.00
8.0	22.0	30	3.00
25.0	22.0	47	4.00
3.0	22.0	25	5.00
		110	جمع

Test Statistics (شاخص‌های آزمون)

فرضیه ۳	
Chi-Square(a)	61.273
Df	4
Asymp. Sig.	.000

داده‌های جدول ۶ حاکی از آن است که ارزش خی‌دوی مشاهده شده (۶۱.۲۷) از ارزش خی‌دوی بحرانی (۲۸.۱۳) در سطح $P < 0.01$ بزرگ‌تر است، درنتیجه چنین استنباط می‌شود که فرضیه صفر با ۹۹ درصد اطمینان رد و فرضیه پژوهشی تأیید می‌شود.

به استناد نتایج به‌دست‌آمده از تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق و ادغام نتایج جداول ۱، ۳ و ۵ و همچنین نتایج حاصل از مصاحبه با متخصصین و صاحب‌نظران حوزه تحقیق، به‌طور خلاصه می‌توان نتیجه‌گیری نمود که: «پدافند غیرعامل با کاهش آسیب‌پذیری، افزایش بازدارندگی و

مدیریت بحران منجر به ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود».

بنابراین فرضیه صفر با ۹۹ درصد اطمینان رد و فرضیه اصلی پژوهشی تأیید می‌شود. به استناد تجزیه و تحلیل استنباطی سؤال‌های مربوط به فرضیه فرعی سه و اطلاعات حاصل شده از جدول شماره ۵ که نتیجه تحلیل داده‌های تحقیق است، می‌توان بیان داشت: «کاهش آسیب‌پذیری‌ها با دفع تهدیدات باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود».

نتیجه‌گیری

یکی از موضوعات بسیار مهمی که در قرآن و روایات نیز تأکید بسیاری بر آن شده و پیوند ناگسستنی آن با نفس کلمه اسلام و ایمان حاکی از اهمیت فوق‌العاده آن است مفهوم «امنیت» است؛ اسلام امنیت را یکی از اصول زندگی و حالتی اجتناب‌ناپذیر در زندگی جمعی و زمینه‌ساز تکامل و ارتقاء بشر و زمینه‌ساز پیشرفت‌های معنوی و مادی می‌داند.

از سوی دیگر در دنیای کنونی امنیت از دید همه اندیشمندان مکتب‌های سیاسی اهمیت والایی دارد و نخستین، مهم‌ترین و عمومی‌ترین هدف هر نظام سیاسی، تأمین امنیت افراد جامعه است چراکه پس از تأمین آن است که می‌توان برای اهداف دیگر گام برداشت. درباره نقش امنیت در پیشرفت فردی و اجتماعی، همین بس که بدون امنیت هیچ برنامه‌ای قابل اجرا نیست، در سطح ملی، امنیت اهمیتی فراتر از بقاء و صیانت قلمرو ارضی کشور دارد و ممکن است در یک زمان تمامیت ارضی، استقلال و حاکمیت یک کشور محفوظ باشد لکن وجود تهدیدات جدی زندگی اجتماعی و سیاسی آن کشور را دستخوش آشوب و هراس و سردرگمی نماید، فقدان احساس آرامشی که از این طریق به وجود می‌آید، مهم‌ترین مانع در مسیر حرکت کشور به سمت اهداف از پیش تعیین شده است.

مفهوم امنیت مانند بسیاری دیگر از مفاهیم علوم انسانی تعریف واحدی ندارد؛ بنابراین روی تعریف خاص اجماع وجود نداشته به‌طوری‌که تعریف این واژه در سطوح و ابعاد مختلف و توسط اندیشمندان مختلف، متفاوت است. اما با هر تعریفی می‌توان امنیت را «تلاش برای حفظ بقا دانست که دستیابی به آن با رویکردهای تدافعی و تهاجمی امکان‌پذیر است».

در این مسیر هر حکومت و جامعه برای تحقق اهداف خود نیازمند ایمنی از تهدیدات داخلی و خارجی است و ارتباط این دو نوع تهدید به شکلی است که ضعف درون‌ساختاری بستر لازم را برای اجرایی شدن و اثربخشی تهدیدات خارجی فراهم می‌سازد. با این وصف فعال‌سازی ظرفیت‌های بالقوه داخلی برای تقویت ارکان امنیت کشور و ایجاد بازدارندگی در برابر تهدیدات خارجی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است که امنیت دفاعی جنبه مهمی از ارکان امنیت کشور را تشکیل می‌دهد.

مفاهیم دفاع و امنیت سابقه‌ای به قدمت دولت‌ها دارند و همواره با آن‌ها قرین بوده‌اند، به گونه‌ای که برخی اندیشمندان، فلسفه وجودی و علت پیدایش دولت را دفاع از کشور بیان نموده‌اند. دفاع که در لغت به معنی دفع کردن است به مجموعه اقدام‌ها و اعمالی اطلاق می‌شود که برای دور نمودن یا از بین بردن خطر یا تهدید انجام می‌شود.

قرآن کریم دفاع از خود را امری طبیعی شمرده و در آیاتی چون ۲۴۶ تا ۲۵۱ سوره بقره و آیه ۴۰ سوره حج بدان اشاره کرده است.

امنیت حالات و شرایطی است در آن یک فرد از تهدید یا حمله دیگران احساس فراغت نسبی داشته یا برای هر نوع رویارویی آمادگی داشته باشد. این حالت اگر برای یک جامعه مدنظر قرار گیرد، امنیت ملی نام خواهد گرفت که دارای ابعاد مختلفی و از جمله بعد دفاعی است. در این زمینه امنیت دفاعی را می‌توان حالتی از آرامش و آسودگی خیال نسبی در خصوص تهدیدات و حملات نظامی رقبا و دشمنان تعریف کرد که از طریق به کارگیری تجهیزات نظامی و دفاعی و کسب آمادگی‌های خاص متناسب با شرایط و تهدیدات حاصل می‌شود. البته عبارت امنیت دفاعی وضعیت دیگری را نیز در ذهن متبادر می‌سازد که عبارت است از امن بودن حوزه دفاعی (در معنای عام) به معنای دور بودن حوزه دفاعی هم به لحاظ نرم‌افزاری و هم سخت‌افزاری، از تهدیدات و حملات دشمن احتمالی.

اما از آنجایی که نداشتن تهدید در بسیاری تعاریف معادل امنیت تلقی می‌شود بدیهی است استفاده از علوم که سطح تهدید را کاهش دهند می‌توانند راهی به سوی تأمین امنیت بگشایند و اگر این علوم بر حوزه دفاع تمرکز داشته باشند تأمین امنیت دفاعی را تسهیل خواهند نمود. یکی از ابزارهای مقابله با تهدیدات بهره‌گیری از پدافند است که در حقیقت دفع، خنثی کردن و کاهش تأثیر اقدامات تهاجمی دشمن و ممانعت از دستیابی دشمن به اهدافش است که از دو بخش پدافند عامل و غیرعامل تشکیل می‌شود. پدافند غیرعامل یا دفاع از کشور، حفظ جان مردم و تضمین امنیت افراد و صیانت از تمامیت ارضی و حاکمیت ملی در همه مواقع و در برابر هرگونه شرایط و موقعیت و در مقابل هرگونه تجاوز است که نیازمند به کارگیری جنگ‌افزار نبوده و با اجرای آن می‌توان از وارد شدن خسارات مالی به تجهیزات و تأسیسات حیاتی و حساس نظامی و غیرنظامی و تلفات انسانی جلوگیری نموده یا میزان این خسارات و تلفات را به حداقل ممکن کاهش داد و در حقیقت امنیت را در مفهوم عام آن تأمین کرد.

پدافند غیرعامل با افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب‌پذیری، تداوم فعالیت‌های ضروری، ارتقاء پایداری و تسهیل مدیریت بحران ضمن افزایش هزینه دشمن و کاهش هزینه خودی می‌تواند

به اهداف تدافعی دست یابد. به واسطه گستردگی کارویژه‌های پدافند غیرعامل در تحقیق پیش رو نقش سه کارویژه تسهیل مدیریت بحران، افزایش بازدارندگی و کاهش آسیب‌پذیری مورد بهره‌برداری گرفت که چگونگی نقش‌آفرینی این کارکردهای پدافند غیرعامل در ارتقاء امنیت دفاعی کشور ج. آ. ایران مسئله‌ای است که تحقیق حاضر به آن پرداخته است با این فرض که تسهیل مدیریت بحران با پیشگیری از جنگ، افزایش بازدارندگی با انسجام‌بخشی به راهبردهای دفاعی و کاهش آسیب‌پذیری‌ها با دفع تهدیدات باعث ارتقاء امنیت دفاعی کشور می‌شود. در این تحقیق برای آزمون فرضیات، جامعه آماری ۱۵۰ نفری مشتمل بر ۱۰۰ نفر از استادان و دانشجویان دانشگاه عالی دفاع ملی و ۵۰ نفر از استادان و دانشجویان پدافند غیرعامل دانشکده علوم و فنون فارابی که بر هر دو جنبه دفاع و امنیت اشراف داشته‌اند به‌عنوان جامعه آماری انتخاب و پرسشنامه بین آنان توزیع گردید. پرسشنامه‌ای که روایی آن به روش روایی صوری با استفاده از نظر و دیدگاه صاحب‌نظران امر و اعتبار آن از طریق ضریب آلفای کرونباخ بر مبنای بررسی همسانی درونی گویه‌ها و برابر ۰/۹۲ تعیین شده است.

داده‌های حاصل از ابزار تحقیق با استفاده از روش آماری کمی (آمار توصیفی-استنباطی) تجزیه و تحلیل شده است به‌طوری‌که پس از مرحله کدگذاری و ورود اطلاعات، توسط نرم‌افزار اسپاس اس‌اس مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو سطح صورت گرفته است: در مرحله اول، متغیرهای تحقیق به منظور توصیف ویژگی‌های نمونه، به صورت تک‌متغیره مورد بررسی قرار گرفته‌اند. در مرحله دوم، همبستگی بین متغیرها در قالب تحلیل نتایج بررسی شده است.

به استناد نتایج تحقیق به دست آمده از این تحقیق نتایجی به شرح زیر حاصل گردیده است:

۱. با استخراج اطلاعات عددی مربوط به تمامی سؤال‌های مربوط به فرضیه فرعی یک مشخص می‌شود که گزینه‌های خیلی زیاد و زیاد به ترتیب با میانگین ۲۶ و ۵۳ بیشترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند. مقادیر مربوط به درصدها نیز حاکی از آن است که در مجموع تمامی سؤال‌های مرتبط با این فرضیه در حدود ۷۱ درصد پاسخ‌دهندگان به این سؤال‌ها در حد «زیاد» و «خیلی زیاد» پاسخ داده‌اند.

ارزش خی‌دوی مشاهده شده (۹.۷۵) نیز از ارزش خی‌دوی بحرانی (۲۸.۱۳) در سطح $P < 0.01$ بزرگ‌تر است در نتیجه چنین استنباط می‌شود که فرضیه صفر با ۹۹ درصد اطمینان رد و فرضیه پژوهشی تأیید می‌شود.

۲. با استخراج اطلاعات عددی مربوط به تمامی سؤال‌های مربوط به فرضیه فرعی دو مشخص

می‌شود که گزینه‌های خیلی زیاد و زیاد به ترتیب با میانگین ۳۶ و ۵۳ بیشترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند. مقادیر مربوط به درصدها نیز حاکی از آن است که درمجموع تمامی سؤال‌های مرتبط با این فرضیه در حدود ۸۱ درصد پاسخ‌دهندگان به این سؤال‌ها در حد زیاد و خیلی زیاد پاسخ داده‌اند.

ارزش خی‌دوی مشاهده شده (۵۴.۹۱) نیز از ارزش خی‌دوی بحرانی (۲۸.۱۳) در سطح $P < 0.01$ بزرگ‌تر است، درنتیجه چنین استنباط می‌شود که فرضیه صفر با ۹۹ درصد اطمینان رد و فرضیه پژوهشی تأیید می‌شود.

۳. با استخراج اطلاعات عددی مربوط به تمامی سؤال‌های مربوط به فرضیه فرعی سه مشخص می‌شود که گزینه‌های خیلی زیاد و زیاد به ترتیب با میانگین ۸ و ۱۷ بیشترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند. مقادیر مربوط به درصدها نیز حاکی از آن است که درمجموع تمامی سؤال‌های مرتبط با این فرضیه در حدود ۷۱ درصد پاسخ‌دهندگان به این سؤال‌ها در حد زیاد و خیلی زیاد پاسخ داده‌اند.

ارزش خی‌دوی مشاهده شده (۲۷.۶۱) نیز از ارزش خی‌دوی بحرانی (۲۸.۱۳) در سطح $P < 0.01$ بزرگ‌تر است، درنتیجه چنین استنباط می‌شود که فرضیه صفر با ۹۹ درصد اطمینان رد و فرضیه پژوهشی تأیید می‌شود.

پیشنهادهای اجرایی

همان گونه که در تحقیق اشاره شد پدافند غیرعامل از طریق سه کار ویژه خود «تسهیل مدیریت بحران»، «کاهش آسیب پذیری‌ها» و «افزایش بازدارندگی» می‌تواند موجب ارتقای امنیت دفاعی در ج.ا.ا گردد. بنابراین پیشنهادهایی که برای ارتقای امنیت دفاعی ارائه می‌گردد ناظر بر تأمین سه کارویژه مذکور است. بر این اساس پیشنهادهای اجرایی هر حوزه به شرح زیر ارائه می‌گردد:

الف) حوزه تسهیل مدیریت بحران:

- تجمیع سازمان‌ها و ارگان‌های ذیربط در مدیریت بحران کشور با هدف سامان دهی، تسریع و تمرکز بر مدیریت حادثه

- تشکیل ائتاق آینده پژوهی با هدف رصد حوادث و پیش بینی ساز و کارهای مقتضی
(ب) حوزه افزایش بازدارندگی:

- طراحی و تدوین سناریوهای روانی مناسب برای مقابله با اثرات عملیات روانی دشمن
- تدوین سیاست‌های هم‌افزایی توان بازدارندگی دستگاه‌های اجرایی و نیروهای مسلح در برابر دشمن با هدف بهره‌گیری مؤثر از توان بازدارندگی

ج) حوزه کاهش آسیب پذیری‌ها:

- الزامی نمودن اجرای مبحث ۱۹ مقررات ملی ساختمان در مورد کلیه ابنیه در دست احداث
- تهیه سند آمایش سرزمینی نقاط مختلف کشور با هدف اجرای طرح پراکندگی و گسترش تاسیسات آسیب پذیر

پیشنهادهایی برای تحقیقات آینده

در پایان اشاره به این نکته ضروری است که محقق تمام تلاش خود را به منظور غنای هر چه بیشتر این تحقیق انجام داد، ولی با توجه به ضعف منابع و کم کاری‌های موجود در حوزه امنیت دفاعی، به نظر می‌رسد نیاز به تحقیقات دیگری در این زمینه با موضوعاتی همانند موضوعات ذیل ضروری باشد:

۱. پرداختن به نقش پدافند غیرعامل در مفاهیم دفاع نرم‌افزاری مانند جنگ نرم، تهاجم فرهنگی و...
۲. پرداختن به تعریف کارویژه‌های پدافند غیرعامل در حوزه نرم‌افزاری دفاع
۳. پرداختن به نقش پدافند غیرعامل در ایجاد قدرت بازدارندگی
۴. بازشناسی عوامل مؤثر بر تسهیل مدیریت بحران‌های امنیتی
۵. شناسایی راه‌های کاهش آسیب‌پذیری‌های امنیتی
۶. نقش پدافند غیرعامل بر افزایش اثربخشی راهبردهای دفاعی
۷. چگونگی نقش‌آفرینی پدافند غیرعامل در کاهش آسیب‌پذیری‌های امنیتی

۱. قرآن مجید (سوره آل عمران - آیه ۱۳۰).
۲. اسکندری، حمید (۱۳۸۹)؛ *دانستنی‌های پدافند غیرعامل*، تهران: بوستان حمید.
۳. اصغریان جدی، احمد (۱۳۸۶)؛ *الزامات معمارانه در دفاع غیرعامل پایدار*، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
۴. افتخاری، اصغر و نصری، قدیر (۱۳۸۳)؛ روش و نظریه در امنیت پژوهی - پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۵. اکبری، عباس (۱۳۸۵)؛ پدافند غیرعامل: *آشنایی با اقدامات کشورها*، تهران: معاونت پدافند غیرعامل قرارگاه پدافند هوایی خاتم‌الانبیا (ص).
۶. بوزان، باری - مردم، دولت‌ها، هراس (۱۳۷۸)؛ *تهران*، ترجمه و انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۷. پژوهشکده مطالعاتی راهبردی (۱۳۸۱)؛ *گزارش پژوهشی مفهوم‌شناسی امنیت* (شرحی بر تهدیدات امنیتی).
۸. تریف، تری و دیگران (۱۳۸۳)؛ *مطالعات امنیتی نوین*، مترجمان علیرضا طیب و وحید بزرگی، تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۹. تهامی، سیدمجتبی (۱۳۷۶)؛ *امنیت ملی*؛ دکترین و سیاست‌های دفاعی و امنیتی، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
۱۰. تهدیدات قدرت ملی، شاخص‌ها و ابعاد، گروه مطالعاتی امنیت، (۱۳۸۷)، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی.
۱۱. جعفری، محمد و کاظم‌پور، ذکریا (۱۳۹۲)؛ پدافند غیرعامل از تصمیم‌سازی تا تصمیم‌گیری مدیران، انتشارات شهید صیاد شیرازی.
۱۲. جلالی، غلامرضا و همکاران (۱۳۸۴)؛ *کتاب بررسی جنگ‌های آینده*، دانشگاه عالی دفاع ملی.
۱۳. جمالی (۱۳۸۴)؛ *بررسی اقتصادی آمریکا با رویکرد جنگ آینده*، دانشگاه دفاع ملی.
۱۴. حاتمی، هوشنگ، (۱۳۸۴)، *بررسی نظامی آمریکا با رویکرد جنگ آینده*، دانشگاه دفاع ملی.
۱۵. خورشیدی، عباس و قریشی، سیدحمیدرضا (۱۳۸۶)؛ «راهنمای تدوین رساله و پایان‌نامه تحصیلی»، یسپرون، تهران، چاپ دوم.
۱۶. رزم‌خواه، محمدرضا (۱۳۸۴)؛ *استراتژی جامع جمهوری اسلامی ایران در مقابله با تهدیدات آینده*، دانشگاه دفاع ملی.

۱۷. روشندل، جلیل (۱۳۷۴)؛ *امنیت ملی و نظام بین‌الملل*، تهران، انتشارات سمت.
۱۸. رفعتی، حمیدرضا (۱۳۹۰)؛ «*راهنمای نگارش پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد*»، معاونت پژوهش دانشکده فارابی، تهران، چاپ دوم.
۱۹. عبدالمجید خانی، علی (۱۳۸۲)؛ نظریه‌های امنیت مقدمه‌ای بر طرح‌ریزی دکترین امنیت ملی (۱)، تهران، انتشارات مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌الملل ابرار معاصر.
۲۰. عساریان نژاد، حسین (۱۳۸۱)؛ جویشی بر امنیت ملی - دانشکده علوم و فنون فارابی - تهران
۲۱. فردرو، محسن و رضایی، علی‌اکبر و مصطفوی، سید محمدرضا (۱۳۸۸)؛ *ارزش‌های دینی حاکم بر دفاع غیرعامل*. (چاپ اول). تهران: انتشارات عابد.
۲۲. ماندل، رابرت (۱۳۷۷)؛ *چهره متغیر امنیت ملی* - ترجمه پژوهشکده راهبردی - تهران.
۲۳. موحدی‌نیا، جعفر (۱۳۸۸)؛ *اصول و مبانی پدافند غیرعامل* (چاپ چهارم). تهران: انتشارات دانشگاه صنعتی مالک اشتر.
۲۴. مؤمنی، منصور (۱۳۸۶)؛ «تحلیل داده‌های آماری با استفاده از SPSS»، *کتاب نو*، تهران، چاپ اول.
۲۵. نباتی، عزت‌الله (۱۳۸۹)؛ پدافند غیرعامل با رویکرد به حوزه تهدیدات. تهران: مرکز آموزشی و پژوهشی شهید سپهبد صیاد شیرازی.
۲۶. نوروزی، محمدتقی (۱۳۸۵)؛ *فرهنگ دفاعی - امنیتی*، تهران، نشر سنا.
۲۷. نیازی‌تبار، حسن (۱۳۸۷)؛ *پدافند غیرعامل و تسلیحات کشتار جمعی*، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
۲۸. پایان‌نامه محمدصادق بیک‌پور با عنوان «آسیب‌پذیری‌های راهبردی جمهوری اسلامی ایران از منظر پدافند غیرعامل»
۲۹. پایان‌نامه محمدرحیم کریمی با عنوان «اقدامات پدافند غیرعامل پالایشگاه تهران در برابر تهاجم هوایی»
۳۰. پایان‌نامه شاهرخ شهرام با عنوان «نقش پدافند غیرعامل در تقلیل آسیب‌پذیری یگان‌های قرارگاه پدافند هوایی خاتم‌الانبیاء آجا در برابر تهدیدات نظامی امریکا»
۳۱. پایان‌نامه اسماعیل آقامحمد کاشی با عنوان «ارزیابی اقدامات پدافند غیرعامل در حفاظت از زیرساخت‌های حیاتی کشور»
۳۲. پایان‌نامه مهدی دانشگر با عنوان «تهدیدشناسی سدهای در حال بهره‌برداری با رویکرد پدافند غیرعامل - مطالعه موردی سد کرج»
۳۳. پایان‌نامه کرم‌اله کرانی با عنوان «نقش هوانیروز در مدیریت بحران زلزله در شهر تهران با رویکرد پدافند غیرعامل»
۳۴. پایان‌نامه وحید حشمتیان با عنوان «برنامه‌ریزی وزارت آموزش و پرورش در زمینه آموزش

پدافند غیرعامل»

۳۵. امینیان، بهادر (۱۳۷۱)؛ تحول مفهوم امنیت ملی - *مجله سیاست دفاعی* - سال اول شماره ۱
۳۶. درویشی، فرهاد (۱۳۷۱)؛ کلیاتی پیرامون امنیت ملی - *فصلنامه بررسی‌های نظامی سال سوم شماره ۱۲*، تهران، دانشکده فرماندهی و ستاد.
۳۷. درویشی سه تلانی (۱۳۷۴)؛ تهدیدات امنیت ملی یک چارچوب نظری - *مجله سیاست دفاعی* - شماره ۱۰ و ۱۱ - سال سوم.
۳۸. رمضانی، مهدی (۱۳۸۷)؛ «استتار در نبردهای زمینی آینده»، *همایش سراسری هسته رزم زمینی*، تهران: پژوهشکده علوم و فناوری مهم.
۳۹. جلالی، غلامرضا (۱۳۸۶)؛ *استراتژی پدافند غیرعامل*، همایش پدافند غیرعامل، مجله اسوه، بسیج مهندسين.
۴۰. حسینی، سیدناصر (۱۳۸۳)؛ *بررسی مظاهر و ابعاد تهدیدات*: تهدیدات جغرافیایی (مرزی، درون مرزی، برون مرزی) - دانشگاه عالی دفاع ملی، اجلاس درسی.
۴۱. طباطبایی، سید ابوالقاسم (۱۳۸۱)؛ «مرور اجمالی دفاع غیرعامل»، *فصلنامه مهندسی سنگر*، شماره ۷.
۴۲. متیو، ریچارد و شامبوگ، جرج (۱۳۷۸)؛ *تهدیدهای فرامرزی و آسیب پذیری‌های ملی* - ترجمه مجتبی عطارزاده - فصلنامه مطالعات راهبردی - شماره سوم.
۴۳. آئین‌نامه اجرایی بند ۱۱ ماده ۱۲۱ قانون برنامه چهارم توسعه، (۱۳۸۴).
۴۴. آئین‌نامه حریم امنیتی اماکن نظامی و انتظامی، ستاد کل نیروهای مسلح.
45. <http://bashgah.net/>
46. <http://dictionary.reference.com/>
47. <http://en.wikipedia.org/>
48. <http://fa.wikipedia.org/>
49. <http://infrastructure.gov.ir/>
50. <http://iranpolitics.blogfa.com/>
51. <http://iranusa.blogfa.com/>
52. <http://heartagram.blogfa.com>
53. <http://paydarymelli.ir/>
54. <http://civil.omran.blogfa.com/>
55. <http://civildefence.ie/>
56. <http://civilica.ir/>
57. <http://energytribune.com/>
58. <http://military.ir/>
59. <http://nfp41.ch/>

60. [http: //pakistan.gov.pk/](http://pakistan.gov.pk/)
61. [http: //varuna.ch/](http://varuna.ch/)
62. [http: //verifysustainability.com/](http://verifysustainability.com/)